

Düşman Yaratma Aracı Olarak Tarih Yazımı: Haçlı Kaynaklarında Kutsal Şehir Algısı ve Kudüs

Historiography as a Means of Creating Enemy: The Perception of the Holy City and Jerusalem in Crusader Sources

Ayşe ÇEKİÇ¹

¹Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Mardin, Türkiye

ORCID: A.Ç. 0000-0003-4214-1584

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ayşe Çekiç (Dr. Öğr. Üyesi),
Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Mardin, Türkiye
E-posta: aysececik@artuklu.edu.tr/
aaysececik@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.12.2022
Revizyon Talebi/Revision Requested: 27.02.2023
Son Revizyon/Last Revision Received: 05.03.2023
Kabul/Accepted: 06.03.2023

Atıf/Citation: Çekiç, Ayşe. "Düşman Yaratma Aracı Olarak Tarih Yazımı: Haçlı Kaynaklarında Kutsal Şehir Algısı ve Kudüs." *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 42 (2023), 75-94.
<https://doi.org/10.26650/jos.1225310>

ÖZ

Haçlı Seferlerini domine eden en önemli sebep "Kutsal Kudüs" şehrinin putperest addedilen Müslümanların elinden kurtarılma arzudur. Bu arzu Haçlıları Kudüs'e hac vazifesi adına götürme düşüncesinin yanında "Kudüs bizimdir kurtarmalıyız" algısının oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu yaklaşımın kasıtlı bir düşman yaratma girişimi olmasından kaynaklı oluşturulan tarih yazımı, Kudüs üzerinden işlendiğinde ise hem Kudüs'ü kurtarmaya hem de Kudüs algısının Haçlı muhayyilesinde içselleştirilmesine hizmet etmiştir. Makalede, Haçlı kroniklerinde Kudüs'ün kutsallığı düşüncesinin nasıl ve ne şekilde işlendiği üzerinde durulmuştur. Bu düşüncenin "öteki" yani düşman Müslüman yaratmadaki gayesi Haçlı kaynaklarından hareketle ortaya konulmakla birlikte, bunun tarihi bir malzeme olarak kullanımının faydalarına değinilmiştir. Kudüs'ün kutsallaştırılmasında Haçlı Seferleri esnasında tarih yazımının araçsallığı da bu minvalde değerlendirilmiştir. Makalede nedensellik ve araçsallık yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu çerçevede neden Haçlı kaynaklarında Kudüs algısının işlendiği ve tarih yazımına araçsal bir vaziyette nasıl hizmet ettiği aşikâr kılınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Kudüs, Kudüs Algısı, Müslümanlar, Tarih Yazıcılığı

ABSTRACT

The most important reason dominating the Crusades is the desire to save the city of "Holy Jerusalem" from the hands of the Muslims, who are considered pagan. This desire laid the groundwork for the perception of "Jerusalem is ours, we must save it", as well as the idea of taking the Crusaders to Jerusalem on behalf of pilgrimage. When the historiography, which was created due to the intentional attempt to create an enemy of this approach, was processed through Jerusalem, it served both to save Jerusalem and to internalize the perception of Jerusalem in the imagination of the Crusaders. The article focuses on how and in what way the idea of the sanctity of Jerusalem was handled in the Crusader chronicles. While the purpose of this idea in creating the "other", that is, the enemy Muslim, is put forward from the sources of the Crusaders, the benefits of using it as a historical material are mentioned. In the sanctification of Jerusalem, the instrumentality of historiography during the Crusades was evaluated in this way. In the article, causality and instrumentality methods are

used together. In this context, it has been tried to make it clear why the perception of Jerusalem was processed in the Crusader sources and how it served as an instrumental to historiography..

Keywords: Crusaders, Jerusalem, Perceptions of Jerusalem, Muslims, Historiography

EXTENDED ABSTRACT

Besides being a *de facto* expedition, the Crusades also involved an intellectual process. The expeditions had started with the call of Pope Urban II in 1096 and continued until the end of the 13th century. Although the Crusades are known to have been an extension of the problems experienced in Europe, these expeditions should be emphasized to have also had an intellectual infrastructure. After the Great Schism in 1054, the Catholic Christian world strengthened its hand against the Eastern Orthodox world with the Crusades. Although the Crusades started with the reasoning that Catholics were helping their Christian co-religionists in the East, it also covered a process that dominated the Orthodox world.

The reasons for the catalytic driving force of the Crusades were religious. The city of Jerusalem, where Jesus had been born and preached Christianity, was depicted as the city of God that had to be saved during the Crusades. Jerusalem is identified with Jesus, and the fact that Jerusalem was in the hands of Muslims had been explained through the fact that Jesus lived a life of captivity and was subjected to persecution. Here, underlining Muslims as pagan, heretical, and godless oppressors provided a justification for the liberation of Jerusalem. According to the Crusader point of view, once Jerusalem was liberated from the hands of the sinful and cruel Muslims, the will of Jesus and God would be fulfilled. In this way, taking Jerusalem away from the Muslims would please God in a way. The portrayal of Muslims as enemies with regard to being the ones from whom Jerusalem was to be taken constituted a justification for the taking of Jerusalem. Thus, the identity of the enemy was formed through Jerusalem.

In the *Cronicles of the Crusades*, it is also emphasized that Jerusalem was exposed to the mockery of the Muslims and defiled. This is the point on which Crusader historiography is particularly focused. From this point of view, after Jerusalem was taken from the Muslims who'd been described as enemies, this hostility was continued through historiography and transformed into a mentality that would serve to create enemies in the long run. In a way, the *Chronicles of the Crusades* instrumentalized historiography by writing down the enemies of Jerusalem. On this occasion, the Muslims were also portrayed as their intense enemy during the Crusade. This paper focuses on the place of Jerusalem in Crusader thought and from whom Jerusalem should be saved. In the historiography of the Crusades, the depiction of Muslims in the form of aggressors who'd polluted Jerusalem and hurt the holy ones manifested itself to the instrumental benefit of the Crusader historiography as needed.

Giriş

Haçlı seferleri bir yönüyle Batı Avrupa'nın içinde bulunduğu yoksunluktan kurtulma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Feodal Avrupa'nın toprak yoksunluğu, ürün kıtlığı ve artan nüfusu doyuramama gibi sorunlar Batı'nın Doğu'ya taşmasına sebep olmuştur.¹ Bu taşma tabiri özellikle vurgulanmalıdır ki Haçlı seferleri insanlık tarihi çerçevesinden ele alındığında, taşmanın taşkınlık mesabesinde sürekli “seferler” silsilesine-Haçlı Seferleri-tekabül ettiği görülebilir.

Siyasi anlamda Batı Roma'nın çöküşü (476) Avrupa'da büyük bir iktidar krizinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.² Sonrasında Frank Krallığı'nın (Şarلمان) Roma'nın mirası üzerine şekillenmesi Hristiyanlık üzerinden formatlandığında³ bu teşekkülün sonraki yüzyılları etkileyen bir çıktısının olması da kaçınılmaz olacaktı ki Haçlı seferleri bu sürecin bir ürünüdür. Zira Haçlı fikriyatının oluşması, bu fikriyatın hangi düşünce zemininde neşvünema bulduğuyla açıklanabilir. Haçlılık denilen olgusal kimliğin oluşumu, bir bakıma Hristiyanlığın siyasallaşması üzerinden anlaşılabilir. Hz. İsa'nın yaşarken iddia etmediği⁴ bu siyasal kimliğin Haçlılık adına oluşum evresi irdelenirken bu iki yönlü yapılmalıdır: Bunun ilki bahse konu siyasal kimliğin Batı Avrupa'yı kapsayan iç dinamiklerinin olmasıdır ki bu oldukça önemli bir veçhesidir. İkincisi ise bu kimliğin inşasında ötekini/düşmanı resmetme ve sonrasında cilalama girişimidir ki bu da ilki kadar önemli ve Haçlı siyasal kimliğinin seferler boyunca teşekkülü ve sonraki yüzyıllara-bunun günümüz uzantıları da mevcuttur-uzanımının görülmesini sağlayan veçhesidir.

Haçlı siyasal kimliği kavramını, çalışmada özellikle vurgulamak gerekiyor. Zira Hristiyanlığın Avrupa'yı şekillendiren aroması ve bunun Haçlılığa evrimi Roma geleneğinin bir uzantısı olarak düşünülmelidir. Roma vaktiyle nasıl bir imparatorluk olarak yükselmişse-bu yükselişin Hristiyanlık öncesi saiklerini de göz ardı etmeden-ve dünyaya hükmetmişse, Hristiyanlığın Roma içerisinde özümsemesiyle bu hükümranlık çerçevesinde “Romalılaşan bir Hristiyanlık” ortaya çıkmıştır. Bu “Romalılaşan Hristiyanlık”-her halükarda bu durum Roma için de çok sancılı ve uzun bir sürece tekabül etmektedir- kavramı da oldukça önemli bir kavramdır. Zira bu kavramın dinamiği Batı Avrupa'nın güçlüyken yayılmasına hizmet eden bir argümanı içerisinde barındırırken, imparatorluk oranında güçlü olmadığı dönemlerde de bütünleştirici bir tutkal edasıyla “Haçlılık” diye bir olgusallık geliştirerek, yayılım siyaseti gütmelerine hizmet etmiştir. Buradaki olgusal kimliğin tanımını Hristiyanlığın dışında kalan manevi düşkünlerin dünyasıyla (Hristiyan dünyanın dışındakiler) bütünlediğimizde: “*Dünya tarihi, ilahi ve dünyevi devlet arasındaki yani İsa'nın dünyasıyla şeytanın dünyası arasındaki*

1 Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, çev. Ekin Duru, (İstanbul: Say, 2014), 27-30; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri* (İstanbul: Yeditepe, 2016), 49-50; Ayşe Çekiç, *Kudüs'ün Gölgesinde Eyyübî - Haçlı İlişkileri 1171 - 1250 (Savaş, Diplomasi ve Barış)*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 18-19.

2 Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, çev. Asım Baltacıgil, (İstanbul: İndie, 2019), 3: 402-403; Henri Pirenne, *Hz. Muhammed ve Charlemagne*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: İmge Yayınları, 2006), 32-33.

3 Pirenne, *Hz. Muhammed ve Charlemagne*, 271-72; Christopher Dawson, *Batı'nın Oluşumu*, çev. Dinç Tayanç, (İstanbul: Dergah, İstanbul), 243-44.

4 *İncil*, (İstanbul: Yeni Yaşam, 2016), 10.

*muazzam mücadeleye*⁵ evrilmektedir. Bu perspektiften Haçlılık dediğimiz olgusallık o şeytanın dünyasını bertaraf edip İsa'nın dünyasını kurgulamayı amaçlamaktadır. Bu temel çıkış noktasıyla birlikte Haçlılığın üzerinde durduğu pek çok konu vardır: Doğu'daki dindaşlara yardım, kutsal mezarı kurtarmak, Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek vb.⁶ Burada özellikle Kudüs'ü Müslümanlardan (putperestlerden) kurtarmak⁷ Haçlı düşüncesinin Kudüs üzerinden anlaşılmasına imkân verici birçok veriyi içermektedir. Çalışmada Kudüs'ün ve Kudüs'ün kurtarılmasının öneminin kaynaklardaki yansımalarının merkez alınarak tayin edilmesinin iki sebebi vardır. Bunun ilki Kudüs'ün kurtarılması üzerinden gerçekleştirilen Haçlı seferlerinin, Haçlı kimliğinin oluşmasına büyük katkı sunmasıdır. Yani şehrin ele geçirilme arzusunun Haçlılığın “ontolojik” temellerini yükselten sütunlara dönüşmesidir. İkincisi ise bu sütunların-Kudüs'ü kurtarma söylemleri-Haçlı tarih yazımında şehir üzerinden teşekkül edilen bir tarih tasavvuruna dönüşümüdür. Bu sayede Haçlılar hem Kudüs'ün kurtarılması bağlamında bir iç dinamik yakalarken, hem de şehrin Hristiyan kutsallığı üzerinden tarihselleştirilmesi-Haçlı tarih yazımı-vasıtasıyla düşmanın kim olduğunu göstermiş olmaktadır. Burada göstermek tabirini “düşman yaratmak” ile değiştirdiğimizde tarih yazımının araçsallığını görmekteyiz ki bu da bizi şu sonuca götürmektedir: Haçlılar Kutsal şehir Kudüs üzerine inşa ettikleri bir kimlikle hem kendilerini yaşadıkları çağda parlatmışlar hem de uzun vadeli olarak düşünüldüğünde düşmanı icat etmişlerdir.

Makale iki ana bölümden oluşmaktadır: ilk bölümde Haçlıların neden Kudüs'ü kurtarmaları gerekliliğinin “Haçlılık kimliğiyle” ilintileri-kimliğin oluşumu ve kemikleşmesi-tespit edilmeye çalışılacaktır, burada nedensellik yöntemi kullanılacaktır. İkinci bölümde ise Kudüs üzerinden geliştirilen kimliğin tarih yazımında ve düşman yaratmadaki gerekliliği üzerinde durulacaktır ki bu kısımda ise araçsallık yöntemi kullanılacaktır. Sonuç itibarıyla de tarih yazımının araçsallaştırılması çerçevesinde düşman yaratmanın Kudüs'ü kurtarma fikriyatı üzerinden işe yarayıcı bir argümanitesinin olduğu aşikâr kılınmaya çalışılacaktır.

1. Haçlılar: Neden Kudüs'ü Kurtarmalıyız?

Haçlı seferlerini incelerken iki yönlü bir yol takip edilmesinin uygun olduğu ifade edilebilir. Bunun ilki Haçlı seferlerinin oluşum evresinde Batı Avrupa'nın içinde bulunduğu durumun nedenselliği ve bu nedenselliğin Kudüs üzerinden gelişim seyrinin sebeplerinin anlaşılmasıdır.

- 5 Eric Voegelin, *Siyasi Dinler*, çev. Sezai Zeybekoğlu, (İstanbul: Küre, 2021), 35.; ayrıca bkz. Augustinus, *Tanrı Devleti (Seçmeler)*, çev. Öncel Sencerhan, (Ankara: Bilgesu, 2021), 85-87.
- 6 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: TTK, 2008), 1: 84-85; Bar Hebraeus Gregory Abu'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, (Ankara: TTK, 1999), 2: 339; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği-Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*-, çev. Ergin Ayan, (İstanbul: Ötüken, 2016), 42-46; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi “Kutsal Toprakları Kurtarmak”*, çev. İlcan Bihter Barlas, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009), 46; Dan Jones, *Haçlılar: Kutsal Topraklar Uğruna Yapılmış Savaşların Kanlı Yazılmış Öyküsü*, çev. Melisa Miller, (İstanbul: Kuzey Yayınları, 2020), 90-93.
- 7 Jones, *Haçlılar*, 91; Peter Tudebodus, *Bir Tamğin Kaleminden Birinci Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*, çev. Süleyman Genç, (İstanbul: Kronik Yayınları, 2019), 57-59; David Nicolle, *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*, çev. L. Ece Sakar, (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2013), 8.

İkinci olarak ise Haçlıların Kudüs üzerinden bir düşünce geliştirerek Kudüs'e yürümelerinin Doğu'dan yani Kudüs'ten kaynaklı nedenlerinin anlaşılmasıdır. Bu minvalde Kudüs'ün Haçlı seferlerini tetikleyen yönü kendi mevcudiyetinden mühlhem miydi? Ya da Haçlılığı icat eden Batı Avrupa aklı, Kudüs'ün, seferi tetikleyen bir yanının mı olduğunu düşünüyordu? Sorusuna cevap verilmesi gerekmektedir. Burada Kudüs'ün bir şehir değil de insan (Hz. İsa) olduğu varsayıldığında: Kudüs yerine Hz. İsa'nın varlığını yerleştirdiğimizde, hayattayken sefer çağrısı yapmayan bir peygamberin ölümünden yüzyıllar sonra sefer çağrısı yaptığı fikriyatıyla karşı karşıya kalırız. Bu bağlamda Kudüs'ün kurtarılmasının Hz. İsa'nın kurtuluşu olarak tasavvur edilmesi⁸ Haçlılığın anakronik bir şekilde Hz. İsa'ya da teşmil edilmesi demektir. Bir bakıma Hz. İsa'nın da Haçlı safında yer alıyor olması kendini onun ümmeti sayan Batı dünyasının, merhum peygamberini savaş meydanına sürüklemesidir. Bu durum da Hz. İsa'nın Haçlılık fikriyatıyla tarihsellik içerisinde değişimine yönelik kasti bir tercihi içerisinde barındırmaktadır. Bu noktada Alman siyaset bilimci Voegelin'e kulak vermemiz yerinde olacağına benzemektedir: “*Ekklesia'nın (kilise) gücü, bu dünyada İsa'dan havarilere, onlardan da el verilerek haleflerine geçti, ta ki egemenler-havarilere değil doğrudan Tanrı'nın vahyettiğine tabi olarak-Hristiyanlığı kabul edinceye kadar. Hristiyan hükümdarlar Ekklesia'nın gücünün sahibidir ve onların aracılığıyla, bu dünyadaki Tanrı hâkimiyetini onlara tabi olan Ekklesia üzerinden yeniden sağlayacaktır*”.⁹ Buradan hareketle Papalığın yani Kilisenin Kudüs'ü ve Hz. İsa'yı Tanrı'nın vahyettiği üzere kurtarma arzusu üzerinden şekillenen Haçlı Seferleri Batı Avrupa'nın birtakım sorunlarını da çözüme kavuşturacak bir arzuya tekabül etmekteydi. Haçlı aklı Kudüs'ün, Haçlı seferlerini tetikleyen bir yanının olduğunu düşünmekteydi. Yani Kudüs'ün Batı Hristiyanlarını bir şekilde çağırıcı yanının olduğuna inanılmaktaydı. Burada Kudüs'ün “çağırıcı” olma durumunun *de facto*'luğu Haçlıların icadı bir görüntü arz etse de külli Haçlı aklındaki yansıması, Kudüs'ün yardım çağrısı şeklinde tezahür etmiştir.

Batı Avrupa dünyası Haçlı Seferlerinden önce yetersiz toprak ve buna mukabil ürün azlığı gibi ekonomik ve siyasi sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Bir soylunun hükmedeceği toprağın olmayışı ve tabiiyetindeki sıradan insanların açlıkla yüz yüze gelmiş olması Haçlı seferlerinin maddi açıdan sebepleri arasında zikredilebilir.¹⁰ Kilisenin etkin rolüyle, insanların dinî yaşayışlarını ve dünyevî tasavvurlarını kilisenin hegemonyası altında geçirmek zorunda kalışları ise-ki dönem itibariyle bu duruma yeterince karşı çıkış da yoktur-kilisenin halkları yönlendirici yönünü anlaşılır kılmaktadır.¹¹ Kıta Avrupa'sını temsil eden Katolik kilisesi 1054 yılında büyük

8 A. Onur Çalışır, ed., *Denizası Ülkeden Havadisler: Haçlıların Mektupları (1097-1252)*, (İstanbul: Kutlu, 2018), 25-26.: Burada hac yolculuğu esnasında çekilen sıkıntılara “*efendimiz Mesih için katlandık*”, “*Mesih için ölmeye*” hazırlandık gibi ifadeler göstermektedir ki Kudüs yolculuğu bir yönüyle Mesih'i kurtarmak, onun arzusu uğrunda savaşmak adına yapılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında Kudüs'ün inançsızlardan kurtuluşu İsa'nın da kurtuluşunu sağlayan bir düşünceyi ihata etmektedir.; Mike Paine, *Haçlı Seferleri*, çev. Cumhuriyet Atay, (İstanbul: Kalkedon, 2011), 25.

9 Voegelin, *Siyasi Dinler*, 45.

10 Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 1-2.

11 Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, (İstanbul: Yeditepe, 2016), 83-85.

kopuşla Doğu Roma'dan (Bizans) ayrılınca her iki kilise de kendilerini evrensel ve yegâne kilise olarak görmeye başlamışlardır.¹² Kiliseler arası bu ayrılığın akabinde Doğu'da yükselişe geçen Türk akınları ve Anadolu'da Bizans'ın hakimiyet alanının zayıflaması üzerine Doğu'daki dindaşlarına yardım adı altında Katolik kilisesinin harekete geçmesi, Haçlı Seferlerinin temel nedenleri arasında zikredilmektedir.¹³ Haçlı seferlerinin oluşum everesinde Avrupalı halkları ve siyasileri derinden etkileyen Cluny tarikatının etkisi de büyük önemi haizdir.¹⁴ Bu gelişim neticesinde düzenlenen Haçlı Seferlerinin-ki 1096'dan 1291 Akka'nın düşüşüne değin-odak noktası ise Kudüs'ü kurtarmak üzerinden kutsal topraklara ulaşma vurgusu şeklinde cereyan etmiştir.¹⁵ Bu vurgu Kudüs'ün kurtarılmasının gerekçelerini açıklarken Kudüs'ün ve doğal olarak da Haçlıların düşmanlarını turnusol kâğıdı gibi aşikâr kılmıştır. Bu çerçevede Batı Hristiyanlığı-Katolik-Avrupa'nın kendi iç dinamikleri ve yoksunluğunu giderme çabasıyla, Doğu'da Hristiyan dünyanın Müslüman Türkler karşısında gerilemesine çare bulma amacını birleştirerek Haçlılık kimliğini inşa etmişlerdir. Bu kimliğin inşasında ve sürdürülür bir söylem olmasında Kudüs müstesna bir yere sahiptir. Bu noktada kaynaklardan hareketle Kudüs'ün kurtarılma gerekçelerinin irdelenmesi yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Haçlılar için Kudüs neden kurtarılmalıdır? Sorusu I. Haçlı seferinin en önemli tanığı Fulcherius'a göre Papa Urbanus'un Kudüs'e yürüyüş öncesinde yaptığı hac çağrısında şu meyanda anlatılmaktadır: *"Tanrı sizlere cesaret verip, tıpkı İsa'nın müjdecileri gibi sizin de zamanla uzaklarda yaşayan Hristiyanlara yardım edip bir an önce topraklarımızdaki bu adi yarışa son vermenizi sağlamak için defalarca sizleri, tüm sınıflara mensup insanları, şövalyeleri ve yaya askerleri, fakir ve zenginleri sevk etmiştir. Burada bulunanlara sesleniyorum; aramızda bulunmayanlara ve ayrıca Hristiyan askerlerine de bunu ilan ediyorum. Oraya gidecek herkes için söylüyorum ister ovada yürüyün ister denizi geçin ister kafirlerle dövüşün zincirlenmiş hayatınız sona erdiğinde günahlarınız af olacak! Tanrı'nun bana verdiği yetkiyle bunu giden herkese bahsediyorum. Eğer bu yarış iyice adileşir, yozlaşır ve şeytana esir olursa görkemli adıyla İsa'nın ve büyük Tanrı'nın dininin bahşedildiği insanlar yenilir ve bu gerçekten büyük bir rezalet olur! Kendini Hristiyan sayanlar eğer onlara yardım etmezseniz İsa'nın bizzat kendisini karşınızda bulursunuz ve şiddetli tepkisiyle karşılaşsınız!"*¹⁶ Fulcherius'un anlatısına göre Papa, Doğu'daki din kardeşleri olan Hristiyanlara yardım edip iki kilise arasındaki adi yarışa da bu vesileyle son vermek istiyor. Yukarıda bahsedilen büyük ayrılışının (1054) akabinde Papalık, Haçlı seferleriyle Kudüs'e hacıları sevk etmek; bunu yaparken de temelde dindaşlarına yardım etmek ve kilise savaşlarından Katolik kilisesinin muzaffer çıkmasını arzulamaktadır. Ayrıca Kudüs'ün Müslümanlardan alınacağı gerçeğini de göz önünde bulundurduğumuzda Kudüs alınırken savaşılması gerekli güruhun da altı çizilmektedir. Bu anlatıyı yine Fulcherius'un şu

12 Ye.-G. Agibalova-Donskoy, *Ortaçağ Tarihi*, çev. Çağdaş Sümer, (İstanbul: Yordam, 2017), 91.

13 Paine, *Haçlı Seferleri*, 24.

14 Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I:70.

15 Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I:84-85.

16 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 51.

sözleriyle birleştirdiğimizde daha sarih bir durum ortaya çıkmaktadır: “*Tüm Hristiyanlar için düzenin kaynağı olan Roma kilisesi, düzensizlikler yüzünden tedirgin iken tüm dünyanın düzensiz ve rahatsız olması şaşırtıcı değildi*”.¹⁷ Bu durum Katolik dünyanın Ortodoks dünyaya Kudüs’ü kurtarmak üzerinden yardıma giderken kendisini düzenin kaynağı olarak nizam-ı alemi tesis edici bir mevkiye gördüğünü göstermektedir. Ayrıca Kudüs’ü kurtarmaya gidecekler arasında haydutların ve suçluların da olması Kudüs’ün kurtarılması üzerinden Avrupa kıtasının yolsuz insanlardan temizlenmesini de amaçlayan bir gerçeklik barındırmaktadır: “*Uzun süreden beri haydut olanların şimdi İsa’nın askerleri olmasına izin verin. Bir zamanlar kardeşleriyle savaşanların şimdi barbarlara karşı olan bu savaşa yasal olarak katılmalarına izin verin*”.¹⁸ Papalığın Kudüs’e düzenlenecek yolculuğa haydut tabir edilen kimselerin de katılımını onaylaması hem toplum içerisinde suçlu addedilen bu insanların aklanmasını içermekte hem de Avrupa’nın topluma karışamayacak nitelikteki suçlularından arınmasını hedeflemektedir. Ayrıca barbarlara karşı ifadesi de Kudüs üzerinden düşmanı ifade etmeye yarayan bir tabirdir.

Papa Urbanus’un Clermont konsilinde vaaz ettiği bir noktayı Tudebodus şu şekilde dillendirmektedir: “*İsa uğruna muazzam acılar çekmemiz gerekiyor; muhakkak bu talihsizlikler, yoksulluklar, eziyetler, yokluk, hastalık, çıplaklık, açlık, susuzluk ve başka çileler demek. İsa havarilerine şöyle hatırlatmıştı: benim için muazzam çile çekmeli ve insanların huzurunda beni tasdik etmekten hicap duymamalısınız, zira sizlere bilgelik vereceğim ve sonunda büyük mükâfatlara erişeceksiniz*”.¹⁹ Burada kutsal hac yolculuğu ve Kudüs’e yürüyüş esnasında çekilen sıkıntıların, Hz. İsa’nın garantörlüğünde karşılık bulacağını ifade eden Papa, Hz. İsa’nın dediği gibi “bilgelik ve büyük mükâfatlara erişim için” Kudüs’e yürünmesinin elzemliğine işaret etmektedir. Bir yönüyle Kudüs’e yürüyüş ve Kudüs’ü Hz. İsa’nın tasdiki için ele geçirme girişimi dünyada bilgelik kapsamında iktidar ve hem dünyada hem de ahirette büyük mükâfatlara erişimin eşığı olarak değerlendirilmektedir.

Haçlıların Kudüs’e yürüyüşünü biraz daha geniş perspektiften ele alan Willermus’a göre ise Kudüs, Müslümanların tasallutu altındayken tabiri caizse bir “*hasta adam*” gibiydi.²⁰ Şehrin bu hasta adamlığından ve de Mısır ve Suriye’deki iktidar yoksunluğundan faydalanan vahşi Türkler/Türkmen (Türkoman) Doğu memleketlerini tabiiyetlerine alarak Kudüs’ün çevresindeki bütün şehirleri fethetmişlerdi. Bu baskınlıkla Hristiyanları türlü zulümlere ve işkencelere maruz bırakmışlardı.²¹ Selçuklu Türklerinin bölgedeki faaliyetlerini bu şekilde kurgulayan Willermus, devamında şunları aktarmaktadır: “*Bu tehlikeli zamanda Grekler ve Latinler kutsal yerlere hacca gitmek isterlerdi. Artık bir düşman ülke içinden, bin bir ölüm tehlikesi altında seyahat ettiklerinden, kapıdaki nöbetçilere haraç olarak para ödmeden şehre girmeleri reddedilirdi. Fakat seyahati sırasında her şeyini kaybetmiş ve sağlam bacaklarıyla hedeflerine ulaşamamış*

17 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 55.

18 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 51.

19 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 58.

20 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 29.

21 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 35-37.

olan fakirler, kendilerinden talep edilen haracı nereden bulacaklardı? Orada şehrin önlerinde çıplak ve aç binlercesi bulunuyordu. Yaşayan ölümler gibi olan vatandaşların dayanılmaz acıları vardı. Çünkü yapabildikleri kadar yaşayanları beslemeye çalışıyorlar, ölenleri gömmek istiyorlar ve zaten kendilerini korumak için yaptıkları da güçlerini tüketiyordu. Ancak giriş ücretini ödeyip de şehre girebilenler, halkta büyük endişe yaratıyordu. Çünkü onları misafir etmekten korkuyorlardı, zira kutsal yerleri ziyaret ederken, ihtiyatsızca giderken üzerlerine tükürülüyor, dövülüyor ve hatta sonunda gizlice boğularak öldürülüyorlardı”.²² Bu pasajdan anlaşılmaktadır ki gerçekleşen Haçlı seferinin ve Kudüs’e yürüyüşün önemli bir nedeni de Hristiyan hacıların hac farizalarını rahatlıkla yerine getirememeleridir. Hacılardan haraç alınması ve bu haraç sayesinde kutsal şehre girmeyi başarabilenlerin de türlü hakaretlere maruz kalmaları Haçlıların Kudüs’e yürümeleri ve Kudüs’ü kurtarmak istemeleri için iyi bir gerekçedir. Burada hacıları haraca bağlayan Müslümanlarla karşılaşmak için sefere çıkılmasının elzem olduğunu da gördüğümüzde bu yönüyle Kudüs’teki hacıların selameti, oradaki düşmanın bertaraf edilmesiyle ilintili gözükmektedir. Willermus yukarıdaki anlatının devamında “*şimdi Tanrı’nın ümmeti dört yüz doksan yıl böyle bir esarete sabırla katlandıktan sonra ağlama, sızlama ve dualarla Mesih’e yöneldi ve belalardan koruması için ona yalvardı. Çünkü onlar derin sefalet uçurumuna düşmüş olduklarından rahmet ve rahman sahibi Tanrı’dan bu uçurumdan çekip çıkarılmalarını istiyorlardı*”.²³ Willermus, Haçlı muhayyilesini okurken Kudüs’te yaşanan zorlu hac farizasının üzerine Hristiyan ümmetin Mesih’e yönelerek düştükleri bu acziyet halinden onun ihsanıyla kurtulmayı umduklarını belirtmektedir. Bu umma durumun gerçekleşmesi için ise Hristiyanların aklını başına alarak Kudüs’e yürümelerinin ve orayı ele geçirmelerinin altını çizmektedir.

Willermus’un anlatısına göre, Peter Eremit-meşhur Haçlı vaazcısı Aziz Peter-Kudüs’e yaptığı hac yolculuğu sonrasında müşahede ettikleri üzerine bir gün rüyasında İsa Mesih’i görür ve kendisine şöyle dendiğini iştir: “*Peter acele et ve sana verilen görevi yılmadan yerine getir çünkü ben seninle olacağım zira kutsal mekânın temizlenmesi ve bizimkilere yardım edilmesi zamanı gelmiştir*”. Bu rüyanın üzerine Peter, Roma’ya giderek Papa Urbanus’a tecrübelerini anlatır ve Kudüs Hristiyanlarının yazdığı mektubu Papalığa arz eder.²⁴ Willermus’un tarih tasavvuruna göre Kudüs ve Hz. İsa, Aziz Peter üzerinden Papalığın yardıma yetişmesini istemiştir. Burada Kudüs’ün, Hz. İsa’nın söylemi üzerinden kurtuluşa ereceğinin vaktinin geldiği kurgusu, şehrin Haçlı tasavvurunda Hz. İsa’yla özdeşleştiğini göstermektedir. Ayrıca anlatıda vurgulanan Bizans’ın yardım edemeyecek durumda olduğu da²⁵ hesaba katıldığında bu anlatının Fulcherius’ta geçen anlatıyla örtüştüğünü söyleyebiliriz. Yani Fulcherius da Willermus da aynı düşünmektedir; dinin kutsalı olan şehri kurtaracak olan ve Hristiyanlığın mümessili olan yer Batı Roma kilisesidir. Bu tarih tasavvuru Haçlı fikriyatının ürünü olduğundan Fulcherius’tan Willermus’a değin gelişerek devam etmiştir.

22 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 42.

23 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 43.

24 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 43-46.

25 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına*, 45.

Raimundus'un I. Haçlı seferini kaleme aldığı eserinde dile getirdiği nokta da önceki zikredilen örneklerle örtüşmektedir: “*Bu Tanrı'nın ordusunun O'nun müşfik nezaketiyle tüm putperestlere karşı muzaffer oluşunun hikâyesidir*”²⁶ şeklinde başlayıp devam eden ve kroniğin ilerleyen sayfalarında “*Tanrı adına savaş açın ve prenslerin savaş planlarına göre ister gündüz savaş açın ister gece, zira Tanrı'nın eli sizinle olacaktır*”²⁷ derken Raimundus'un üzerinde durduğu nokta Kudüs'e yürüyüşün tüm putperestlere karşı bir yürüyüş olduğu gerçeğiyle birlikte, bu yürüyüşte Tanrı'nın Haçlıların safında yer aldığı da ifade edilmektedir. Bu ifade IV. Haçlı seferinin Alman keşişi Gunther von Pairis'in dizelerinden de okunduğunda aynı hedeflerin seferler ilerledikçe devam ettiğini ve Tanrı'nın Kudüs'ü kurtarmak için²⁸ Haçlıların yanında olduğu düşüncesinin pekiştiğini söyleyebiliriz: “*Ey Mesih sen ki bu seferin nedeni, lideri ve yolu sensin; sen ki imanın ta kendisinin imanlı insanlara imanlı sözler verirsin*”.²⁹ Buradan hareketle Kudüs'ü kurtarmak üzere çıkılan seferler bizzat Mesih'in yol göstericiliğiyle yapılmakla birlikte seferin nedeninin Mesih olarak ifade edilmesi, Kudüs'ün Hz. İsa'yla özdeşleştirildiğinin göstergesidir. Kudüs'ün ele geçirilmesi Hz. İsa'nın ruhunun da özgürleşmesi demektir. Batı Avrupa'nın Kudüs'ü kurtarma amacıyla ümmet bilincini Hz. İsa'nın tarihselleştirilmesi üzerinden işlemesi Süleyman Nazif'in 1924'te Hz. İsa'ya açık mektup yazısıyla mukabelede bulunmasına varana dek³⁰ yeni bir Hz. İsa formunun oluşumuna hizmet etmiştir diyebiliriz. Çünkü Hz. İsa yaşarken iddia etmediği şeyleri, Haçlı seferleri esnasında Papalığın ve Avrupa kıtasının harekete geçmesi adına Haçlıların dilinden kullanmıştır/kullandırılmıştır. Bu tarih tasavvuru üzerinden inşa edilen Haçlılık kimliği sayesinde yeni bir Hz. İsa ile karşılaşırız ki bu durum da bizi şu sonuca götürür: Haçlı seferleri Kudüs'ü kurtarma üzerinden Hz. İsa'yı da yeniden dizayn etmiştir. Bu inşa üzerinden ise Müslüman “düşman” tasvir edilerek, aşikâr kılınmıştır: “*11. Yüzyılın ilerlemesiyle birlikte mistik düşünceler yayıldı ve esas olarak yeni ilahiler biçimine bürünen sözde Kudüs edebiyatına rağbet arttı. Bu beraberinde Kudüs'ün anlamında bir değişimi getirdi. Kentin yeryüzündeki cenneti oluşturmak üzere gökyüzünden inmesi artık beklenemezdi. Hristiyanlık geleneği İsa'yı acı çeken bir insan olarak düşünmekten rahatsızdı ve onda ilahi gücün ifadesini görmekten yanaydı. Oysa 11. Yüzyılda birdenbire İsa'yı can çekişir ya da ölü halde buluruz; üzerinde kirli bir peştamal vardır. Artık üzerinde durulan yön İsa'nın hüznü içe dönük ıstırabıdır*”.³¹ Bu Haçlı fikriyatı Watson'un da ifade ettiği üzere Kudüs üzerinden “*İsa'nın şahsında Tanrı'nın zaferinin canlandırılmasına tanık olma*” arzusunun taşıdığıdır.³² Bu durum Haçlı seferlerinin oluşumunun kendi iç dinamiklerinin

26 Raimundus Aquilers, *Haçlılar Kudüs'te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi*, çev. Süleyman Genç, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019), 49-50.

27 Raimundus Aquilers, *Haçlılar Kudüs'te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi*, 111.

28 Gunther Von Pairis, *Konstantinopolis'in Zaptı (Bir Keşişin Kaleminden IV. Haçlı Seferi)*, çev. Kutsi Aybars Çetinalp (İstanbul: Kronik, 2022), 29.

29 Gunther Von Pairis, *Konstantinopolis'in Zaptı*, 40.

30 Süleyman Nazif, *Hz. İsa'ya Açık Mektup*, ed. Emir Hüseyin Yiğit, (İstanbul: Büyüyenay, 2016), 8-9.; Nazif, eserinde Osmanlı'nın dağılıp sürecini tahlil eder ve Batı'nın emperyal arzularını Hz. İsa'ya şikâyet eder.

31 Peter Watson, *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*, çev. heyet, (İstanbul: YKY, 2020), 477.

32 Watson, *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*, 477.

üzerine Kudüs'ün mevcudiyetinin Hz. İsa'yla özdeşleştirilmesi üzerinden geliştirilen kurguyla bütüncül kılındığını göstermektedir. Sadece şu ayrımın görülmesi gerekmektedir ki Hz. İsa seferlerin hazırlığına hizmet ederken bazen üzgün bir peygamber olarak ümmetini harekete geçirmekte; bazense Aziz Peter'in anlattığı gibi dirayetli bir peygamber olarak ümmetine yol göstermektedir. Her halükârda Kudüs'ün içselleştirilmesi noktasında, Hz. İsa'nın şehrin kurtuluşu adına tarihselleştirilmesi Haçlılık olgusunun/kimliğinin Kudüs üzerinden yükselmesine zemin teşkil etmiştir.

Haçlılar Kudüs'ü kurtarıırken Kudüs'ün putperest milletlerce zulme maruz kaldığı, oradaki Hristiyanların sıkıntıya düştüğü, Doğu Roma'nın Türkler karşısında gerilediği ve hacıların hac farizalarını yerine getiremedikleri-ki bu anlatıldığı gibi değildir sadece Fâtımî Halifesi Hâkim Biemrillâh döneminde onun şahsından kaynaklı bazı zorluklar yaşanmıştır; ancak bu zorlukları sadece Hristiyanlar değil Müslümanlar da tecrübe etmek durumunda kalmıştır³³-üzerinden bir söylem geliştirmişlerdir.³⁴ Bunu yaparken de Kudüs'ün kurtarılmasının Mesih'in emri ve onayı doğrultusunda gerçekleştiğini/gerçekleşeceğini dillendirmişlerdir. Böylece Haçlı muhayyilesinde Kudüs'ün kurtarılması Hz. İsa'nın da kurtarılmasıyla eş değer bir konumda tutulmuştur. Kudüs kurtarıılırken Avrupa'nın içinde yer alan suçluların kıta dışına sürülüp bir nevi ortadan kaldırılması din adına yapılmıştır. Bu suçlu Hristiyanların (haydut) kurtuluşa ereceği vaadinin de verilmiş olmasından kaynaklı katılımcı Haçlıların da manevi tatmin-kârlık duyması sağlanmıştır. Ayrıca neden Kudüs'ü kurtarmalıyız sorusu karşısında Tanrı'nın, Haçlılara dünya ve ahiret saadeti bahşetmesi de Haçlıların Doğu'daki zenginliklere ulaşma arzusunu Kudüs'ün kurtarılması üzerinden perdeler bir söylem olarak belirmiştir. Kudüs'ün kimden alınacağı sorusu karşısında, Müslümanlardan alınması adına oluşturulan tasavvur ise Müslümanların Kudüs'ü kurtarmak üzerinden düşman ilan edilmelerine hizmet etmiştir.

Sonuç itibarıyla de Haçlı muhayyilesinin Kutsal şehir Kudüs'ü kurtarmak adına oluşturduğu algı iki yönlü bir hizmeti içinde barındırmaktadır ki bunun ilki şehrin Haçlılarca alınmasının nedensel altyapısına sunduğu hizmettir. İkincisi ise düşman yaratma aracı olarak bu algının kullanılmasıdır.

2. Haçlı Tarih Yazımında Kutsal Şehrin Düşmanları: Kudüs'ü Kimden Kurtarmalıyız?

Kudüs'ün neden kurtarılması gerektiği üzerine Haçlı tarih yazıcılarının malumatları çerçevesinden bakıldığında, Kutsal şehrin düşmanları anlatılarının da değerlendirilmesi

33 Cüneyt-Devrim Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Yeditepe, 2015), 36-37. Hâkim Biemrillâh 996-1021 yılları arasında Fâtımî halifeliği yapmıştır. Kaynakların ifadesine göre sert mizaçlı, merhametsiz ve davranışlarında tutarsız birisidir. Bir dönem Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi sahibilere sövülmesini emretmiştir. Bir defasında da Yahudiler ve Hristiyanların zünnar kuşanmalarını, Müslümanlarla aynı gemiye binmelerini ve Müslüman hizmetçi bulundurmalarını yasaklamıştır. Yine bir dönem yasakları arasına kadınların sokağa çıkmasını, Nil nehrinde kayıkla gezinmeyi de eklemiştir. Devrinde pek çok devlet adamı katledilmiştir. Görüldüğü üzere yasaklar ve verilen emirler sadece gayri müslim tebaayı değil Müslüman tebaayı da rahatsız etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mustafa Öz, "Hâkim-Biemrillâh", içinde *DİA* (TDV, 1992), 199-201.

34 Çekiç, *Kudüs'ün Gölgesinde*, 17-20.

zaruri gözükmektedir. Çünkü Haçlı tarih yazımının araçsallığı iki yönlü bir amacı içerisinde barındırmaktadır: Bunun ilki Haçlılar neden Kudüs'ü kurtarmalı? Bunun açıklaması ve iknasının gerçekleştirilmesi; ikincisi ise Kudüs'e zarar veren düşmanların ortaya çıkarılması. Haçlı tarih yazımı çerçevesinde kutsal şehrin düşmanlarını aşikâr kılmak, seferlerin amacının icrasına da bir yönüyle işaret etmektedir. Bu başlıkta önceki başlığın tamamlayıcısı olarak “Kudüs'ü kimden kurtarmalıyız?” Sorusunun cevabı Haçlı kaynakları üzerinden cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Kudüs ve Doğu'daki dindaşların yardımına gitmek genel manada düşmanı tasvir eden bir süreçtir. Bu süreçte düşmanın kim olduğunu tepeden aşağıya (gökyüzünden yeryüzüne) tarif eden slogan “*Tanrı böyle istiyor/Deus Volt*”³⁵ sözüdür. Tanrı'nın isteğinin ne olduğu yönündeki sorgulama aynı zamanda Tanrı'nın düşmanlarının kimliğini saptamaya yarayıcı bir anahtardır da. Bu anahtardan yola çıkarak Haçlıların “*sapkınların kalesine*”³⁶, “*kafir topluluğa*”³⁷ “*Hristiyanların ve Tanrı'nın düşmanı Türkler'e*”³⁸, “*habis Türkler'e*”³⁹, “*kafir Tanrı düşmanlarına*”⁴⁰ karşı gerçekleştirdikleri sefer, düşmanın Tanrı'nın isteği doğrultusunda savaşılmaması gereken grup olduğuna ve yine esasen de onların Tanrı'ya düşman bir çizgide bulduklarına işaret etmektedir. I. Haçlı Seferinde Antakya kuşatmasını anlatan Tudebodus, “*İsa Mesih'e yakarıp Kutsal kabre ulvi yolculuğumuzun güvencesini içimizde hissederek düşmana karşı yekvücut bir hat halinde ilerledik... Tanrı'nın ve bizlerin düşmanı olan Türkler afallamış bir halde inme inmişçesine öylece kalakaldılar*”⁴¹ derken, Türkler'i yani Müslümanları bir üçlemeyle Tanrı'nın, kendilerinin ve kutsal şehrin düşmanı olarak gördüklerini ifade etmektedir. Bu algılarını el-Bâre'yi ele geçirdikleri zaman da açığa vurduklarını görmekteyiz: “*Tanrı'nın isteğiyle kısa süre içinde şehri zapt edip bulabildiği kadın-erkek, avam-havas tüm sarazenleri öldürdü. Raymond orada yönetimini tesis ettikten sonra el-Bâre'yi Hristiyan itikadına döndürdü ve vakit kaybetmeden şehri Tanrı'nın himayesine döndürecek, burasını şeytanın evi olmaktan kurtarıp tek Tanrı'ya teslim edecek ve azizlerin vaazlarını safyüreklerin hizmetine sunacak*”.⁴² Burada, sıradan bir Müslüman şehrinin ele geçirilmesi ve Hristiyan inancına döndürülmesi üzerinden kurgulan anlatıda, el-Bâre'nin şeytanın evi olmaktan çıkarılacağı işlenmektedir. Şeytan tabiri Müslümanlara yöneltilen kastî bir tabirdir ve Tanrı'yla Hristiyanların ortak düşmanı şeklinde anlatılmıştır. Bir yönüyle Kudüs'e yapılan sefer esnasında sadece Kudüs'teki düşmanlar hedef alınmamış, yol boyunca tüm Müslümanlar düşman ve kutsal şehrin kirleticisi olarak içselleştirilmiştir. Bu varsayım “*Tanrı'nın ve kutsal Hristiyanlığın düşmanı olan ve Antakya'yı ellerinde bulunduran Türkler*”⁴³ pasajıyla birleştirildiğinde işaret edilen nokta

35 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 69.

36 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 70.

37 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 70-71.

38 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 80.

39 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 100.

40 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 136.

41 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 106.

42 Peter Tudebodus, *Birinci Haçlı Seferi*, 150-51.

43 Ergin Ayan, *Anonim Haçlı Tarihi*, (İstanbul: Selenge, 2013), 87.

daha da anlaşılır olmaktadır.

Haçlı tarih yazımı kutsal şehrin düşmanlarına karşı verilen bu mücadelenin iki farklı safhasına işaret etmektedir: Bunun ilki, Kudüs Haçlılar tarafından ele geçirilene dek olan süreci kapsamaktadır; ikincisi ise Kudüs'ün Selahaddin Eyyübî tarafından alınışından sonraki sürece tekabül etmektedir. Bu ayrımın yapılmasının temel mantığı kutsal şehrin düşmanları olarak görülen Müslümanlara bakışın, şehrin alınması öncesinde ve sonrasında nasıl işlendiğini kavramak içindir. Bu noktanın örnekler üzerinden incelenmesi önem arz etmektedir ki buna binaen ilk örneği Blois ve Chartres kontu Stephan'ın eşi Adele'ye yazdığı mektuptan alıntılayabiliriz.

Stephan Antakya'dan Mart 1098'de yazdığı mektubunda dile getirdiği: *“Canım şundan kesinlikle emin olabilirsiniz ki; sana memnuniyet vermesi için gönderdiğim haberci, benden Antakya önlerinde güvenli, sağ salim ve Tanrı'nın lütfuyla azami refah içerisinde ayrıldı. O vakitlerde O'nun muazzam cesaret bahşettiği Mesih'in ordusuyla beraber efendimiz İsa'nın evine olan yürüyüşümüzü 23 haftadır sürdürüyorduk. Kesin olarak bil ki sevgilim; senden ayrıldığımda aşkın bana vermiş olduğundan iki katı kadar altın, gümüş ve diğer her çeşit zenginlik elde ettim...İznik'i ele geçirdikten sonra kalleş Türklerle büyük bir savaş yaptığımızı ve Tanrı'nın yardımıyla onları yendiğimizi şüphesiz duymuşsundur. Sonra tüm Roma ülkesini ve ondan sonra Kapadokya'yı Tanrı için fethettik...aşağılık Türkleri sürekli takip ederek onları büyük nehir Fırat'a kadar Ermenistan'ın ortasına sürdük”*⁴⁴ sözleri oldukça önemli mesajlar içermektedir. Stephan'a göre bu yolculuk İsa'nın evine Tanrı izniyle yapılan bir yolculuk olmanın yanında aşağılık Türkleri ve onların ülkelerini de ele geçirmenin gerekli olduğu bir yolculuktur. Ayrıca eşi Adele'ye olan aşkını, Doğu'da Tanrı'nın ve Hristiyanlığın düşmanları olarak addedilen insanlarla yaptığı mücadele ve elde ettiği servetle kıyaslayan Stephan'ın, her çeşit *“zenginlik elde ettim”* sözünden-Adele'nin bir kadın hissiyatıyla buradan çıkaracağı anlamı dışarıda bıraktığımızda-Avrupa'daki ailesine verdiği mesaj oldukça nettir: Yani Stephan'ın yazdıkları Tanrı'nın ihsanıyla aşağılık Türkleri mağlup edip Kudüs'e ilerlerken Doğu'nun zenginliklerine de sahip olduklarını göstermektedir. Bu konuyla ilintili olarak bir diğer örneği Kudüs'ün zaptından sonra Eylül 1099'da Lazkiye'den Roma'ya Papa II. Pascalis'e yazılan mektuptan okuduğumuzda konu daha da anlaşılır olacaktır: *“Babillilerin ordularının Askalan'da olduğunu öğrendiğimizde, teçhizatlarımızı ve hastaları Kudüs'te bir garnizon ile bırakarak onlarla karşılaşmak üzere gittik. Ordumuz düşmanı gördüğünde, dizlerinin üstünde, diğer sıkıntılarımızda Hristiyan inancını güçlendiren O'nu, savaşta Sarazenlerin ve şeytanın gücünü kırabilmesi ve Mesih'in Kilisesinin krallığını denizden denize tüm dünyaya uzaması için Tanrı'nın yardımını istedik. Gecikme olmadı; yardım için ağladığımızda Tanrı (yardımını) sundu ve bizi muhteşem cesaretle donattı ki bizi düşmana saldırırken gören birisi, tıpkı susuzluklarını akarsuda gidermek için acele eden bir geyik sürüsü zannederdi”*.⁴⁵ Bu pasajda

44 Çalışır, *Denizaşırı Ülkeden Havadisler*, 23-24.

45 Çalışır, *Denizaşırı Ülkeden Havadisler*, 29-31; Malcolm-Keith Barber-Bate, *Letters From the East (Crusaders, Pilgrims and Settlers in the 12th-13th Centruise* (UK: Ashgate, t.y.), 33-35.

Mesih'in Krallığının yeryüzünde ikamesi adına yegâne düşman Sarazenlerin (şeytan/Müslüman) gücünün kırılması noktasında Tanrı'nın yardımının ulaştığı aktarılmaktadır. Buradan hareketle Tanrı'nın ve kutsal şehrinin karşısındaki düşman olarak Müslümanların tasviri Kudüs'ün ele geçirilişi esnasında yapılan katliamlara da bir yönüyle dayanak teşkil etmiştir.

Kudüs'ün Haçlılarca zaptı esnasında şehir halkına yapılan muamele Haçlı zihniyetine göre düşmanın kutsal mekânı kirletmelerinden kaynaklı hiçbir surette yaşama haklarının olmadığına işaret etmektedir. Hatta yapılan katliamın boyutu insan havsahasının kaldıramayacağı ölçüde olmakla birlikte Haçlı tarih yazımı düşmanı resmederken yapılanları nakletmekten imtina etmemiştir. Fulcherius, *“Haçlılar Kudüs'e girdikten sonra Süleyman Tapınağı'nın çatısından atlayarak kaçmaya çalışan Müslümanların çoğu oklarla vurularak öldürülmüştü. Bu tapınakta yaklaşık on bin Müslüman'ın boynu vuruldu. Burada olsaydınız ayak bilekleriniz katledilenlerin kanlarıyla lekelenebilirdi. Müslümanların hepsi kadın çocuk demeden katledildi”*⁴⁶ demektedir. Anlatının devamında *“bu büyük katliamdan sonra Haçlılar evlere girip buldukları her şey el koydular. Zengin veya fakir olsun tüm Haçlılar girdikleri eve sahip olacak ve binanın içinde buldukları her şey de onların olacaktı. Bu şekilde birçok fakir insan zenginleşmişti”*⁴⁷ denilmektedir. Burada Haçlılar düşman olarak gördükleri Müslümanların hiçbir yaşam hakkının olmadığına hükmetmişlerdir. Zira Orta Çağlar da dahi bir savaş hukukunun olduğunu düşündüğümüzde, Haçlıların bu katliam ve gaspta hiçbir sınır tanımadıklarını ve “düşmanın” Tanrı'nın da düşmanı olduğu varsayımından hareketle yapılan her şeye “müstahak” olduklarına inandıklarını söyleyebiliriz. Fulcherius'un zaferin kutlanışını anlattığı tumturaklı üslubuna bakıldığında, Haçlı fikriyatının düşman algısı daha da netleşmektedir: *“Ne kadar da arzu edilen bir gün. Tüm zamanların en unutulmaz anı... Tanrı'nın insanı yarattığı bu yeri uzun zamandır onu lekeleyen kafirlerden kurtarıp temizlemeyi arzu ediyorlardı. Gerçekten unutulmaz zamanlar, çünkü buradaki tüm yerler kutsal İsa'mızın Tanrısı tarafından yapıldı, tüm dünyaya tanıtıldı, gerçek inananların hatıralarında canlanıp, hatırlandı”*.⁴⁸ Kudüs'ün alınarak kâfirlerden temizlenmesi Kudüs'ün kutsallığı üzerinden hem Haçlı galibiyetini hem de düşman addedilen Müslümanları tasvir etmektedir.

Kudüs'te düşman olarak görülen Müslümanlara yapılan muamele Willermus'un bakış açısıyla şöyle ifade edilmektedir: *“Bu batıl inançlarıyla Rabbin kutsallarını kirletenlerin ve müminleri mahrum bırakanların günahlarının kefareti ölümleri ve kanlarıyla temizlemeleri için, Tanrı'nın adaleti idi... Ve sadece parçalanmış cesetler ve kesilmiş kafalar kötü bir manzara teşkil etmiyor, baştan ayağa kana bulanmış galiplerin görüntüsü de ürpertiyordu. Tapınağın etrafında on bin Müslüman katledilmiş olmalıdır, şehrin orasında burasında öldürülüp, sokaklarda, meydanlarda bulunan cesetler hesaba katılmamıştır, çünkü bunların sayısı da daha az değildir. Ordu şehirde dağıldı ve dar sokaklarda gizlenmiş olanları bulup sığır gibi kestiler. Diğerleri birleşip evlere girip, ana, baba, çocuk ne varsa dışarı çıkarıp ya kılıçlarla*

46 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 104.

47 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 105.

48 Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, 106.

öldürüp ya da çatılardan atarak boyunlarını kırdılar".⁴⁹ Bu tasavvura göre düşman olarak Müslümanlar, batıl inançlı ve Rabbin kutsalını kirleten kişiler olduklarından ötürü ölümü ve her türlü muameleyi hak etmişlerdir. Ayrıca pasajda dikkat çeken bir nokta da galiplerin görüntülerinin ürpertiği yorumudur. Bu muhtemelen Müslümanlara yapılan muamele sonrası insani hasletlerini yitiren Haçlıların durumuna işaret etmektedir. Ayrıca Haçlı tarih yazımında sığır gibi kesildiler ifadesi de düşman olarak resmedilen Müslümanların hayvandan bir farklarının olmadığı yönündeki görüşlerine delildir.

Kudüs'ün ve Müslüman topraklarının karşı karşıya kaldığı, Batı Hristiyanlığı üzerinden şekillenen bu düşmanlık durumu, Kudüs Haçlıların elinde olduğu süre boyunca da devam ettirilmiştir. Nitekim II. Haçlı seferinin sebebi olarak Urfa'nın İmadeddin Zengî tarafından fethi(1144)⁵⁰, Avrupa'da Urfa'nın değil de tüm doğu ülkelerinin ve Kudüs'ün kaybı şeklinde lanse edilerek yeni bir Haçlı seferi propagandası yapılmıştır.⁵¹ Öyle ki bu durum bir romantizm de oluşturmuş olmalı ki II. Haçlı seferinin kronikçisi Deulli Odo da, Haçlıların başarısızlığı üzerine söylenen "*Fransa'nın çiçekleri Damascus'ta (Dımaşk) meyve veremedi soldu*"⁵² sözlerinin sarf edilmesine neden olmuştur. Zira bu sefer esasında Dımaşk'a-Suriye-Filistin bölgesine-değil Urfa'ya yapılmalıydı. Ancak I. Haçlı seferinde yer edinen kutsal şehir algısı II. Haçlı seferinde de bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Kudüs'ün Selahaddin Eyyübî tarafından fethi (1187) Haçlıların Kutsal şehrin düşmanları olarak düşündükleri Müslümanları daha da aşikâr bir şekilde resmetmelerine dayanak oluşturmuştur. Kudüs'ün kaybının hemen akabinde Tapınak şövalyeleri tarikatı kumandanı Terricius'un İngiltere Kralı II. Henry'e, 1188 yılının başında yazdığı mektupta dile getirdiği şey Selahaddin'in Kudüs'e girdiğinde kutsal Haçın alaşağı edildiği vurgusudur: "*Selahaddin Kudüs'e ele geçirildiğinde haçın Tanrımızın tapınağından indirilmesini emretti ve halka açık olarak iki gün boyunca şehrin etrafında taşıttı ve sopalarla vurdurttu. Bundan sonra Tanrımızın tapınağının içinden dışına, yukarisından aşağısına kadar gül suyuyla yıkanmasını buyurdu ve yasalarını (ezan) müthiş alkışlar arasından dört ayrı yerde ilan ettirdi*".⁵³ Burada Haçın aşağılandığı ve sopalarla vurdurulduğu nokta-i nazarı, Müslümanların Selahaddin üzerinden saldırganlığına işaret etmektedir. Bu bakış açısını Bizans-Eyyübî müttefikliği üzerinden daha geniş bir perspektifle ele alan son Kudüs Haçlı kralı Guy'ün karısı Sbylla'nın, Alman İmparatoru Frederick Barbarossa'ya yazdığı mektup üzerinden değerlendirdiğimizde de karşımıza aşağılanan Hristiyanlık ile Hz. İsa'ya karşı kazanılan bir galibiyet resmi çizilmektedir: "*Senin en naçiz hizmetçin olan ben, siz ekselanslarına ve yüce hazrete tüm kentin kederini ve mukaddes Hristiyanların utancını anlatmaya mecburum. Zira Tanrı'nın kilisesine eziyet eden*

49 Willermus Tyrensis, *Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına*, 363; Ziya Polat, "Kudüs Katliamı Bağlamında Haçlı Seferlerinin Sebepleri", *Milel ve Nihal*, 16/1 (2019): 184-185.

50 Ziya Polat, *Umut İradesi: İmadeddin Zengi*, (İstanbul: Hiperlink, 2019), 191.

51 Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, (İstanbul: Kronik Yayınları, 2019), 41.

52 Deuilli Odo, *II. Haçlı Seferi (VII. Louis'in Doğu'ya Seyehati)*, çev. Caner Togaç, (İstanbul: Kronik, 2021), 131.

53 Çalışır, *Deniz aşırı Ülkeden Havadisler*, 53.

Konstantinopol imparatoru (İsaakios Angelos), kutsal ismi kandıran ve yok eden Selahaddin ile Efendimiz İsa Mesih'in adına karşı bir komploya katıldı".⁵⁴ Burada Sbylla'nın, Bizans ile müttefik olan Selahaddin'i, Kutsal ismi yok ederek İsa Mesih'e karşı bir komplo kurduğu gerekçesiyle değerlendirmesi, Kudüs'ün kaybıyla birlikte Hz. İsa'nın ruhen ve bedenen incindiği fikriyatının derinleşmesine katkı sunmuştur. Bunu destekler mahiyette bir başka veriyi İngiltere kralı I. Richard'ın kaleminden, Clairvaux Manastırı başrahibine yazdığı mektup üzerinden incelediğimizde de görmekteyiz: "Her zaman canlı olan Tanrı'nın şehri, kutsal kent Kudüs'ün kederli ve kül halinde kaybedilmesine hayıflandıktan sonra yeryüzü panîğe kapıldı ve titredi. Çünkü cennetin Kralı ayağı üzerinde durduğu kendi toprağını kaybetti. Ancak Tanrı'nın lütfü, Apostolik Papalıktan ve siz farkında olan hazretleri gibi haça yapılan incitici şeylerin intikamını almak için birbirleriyle rekabet edip, alınlarına ve sırtlarına haçın işaretini takıp ilerleyen Mesih'in çarmıhının dostlarından tüm dünyaya yayılır. Ölümü nedeniyle değerli kanının kutsal kıldığı ve çarmıhının düşmanlarının bugüne kadar ahlaksızca kirlettiği yerleri, haçın işaretini üstlenerek savunmak amacıyla...kendimizi Tanrı'nın hizmetine sunduğumuz görevi üstlenip ayrıldık".⁵⁵ Burada Tanrı'nın (İsa'nın) şehri Kudüs'ün kaybı Cennetin Krallığı'nın kaybı olarak anlatılmaktadır.⁵⁶ Ayrıca Haça yapılan incitici muamele Kudüs'ün kederli haline sebebiyet vermiş olma durumu üzerinden ele alındığında bunun müsebbibi Müslümanların, düşman safında-burada Tanrı'nın, Peygamberi Hz. İsa'nın ve kutsal şehri Kudüs'ün düşmanıdır-olduğu şeklinde işlenmesi, tarih yazımı vasıtasıyla Kudüs üzerinden şekillendirilmiştir. Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi Hz. İsa'nın şahsının incinip, yenildiği düşüncesini derinleştirmiştir. Bu minvalde İbn Şeddad ve İbnü'l-Esîr'de ilginç bir rivayet zikredilmektedir: Haçlılar Kudüs'ü kaybettikten sonra Hristiyan dünyayı şevke ve galeyana getirmek için bir levha üzerine tasvir edilen Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı dövdüğü ve Müslüman bir süvarinin kutsal mezarı kirlettiği yönündeki anlatı oldukça önemli mesajlar içermektedir. Bu anlatının gerçeklik payı yani levhanın gerçekten olup olmadığı bir kenara bırakıldığında dahi Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı dövüp yaraladığı, sonra da öldürdüğü şeklinde dillendirilen bu nokta⁵⁷, Haçlı aklının kutsal şehir Kudüs'ü Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in karşı karşıya gelip uğruna savaştıkları bir mecraya dönüştürdüğüünün ürünü/çıkışı olarak düşünülmelidir.⁵⁸ Bu noktada karşımıza bir husus daha çıkmaktadır. Kudüs düşman ve Müslüman olarak addedilen halklardan kan dökülerek ve bu dökülen kanların kendilerini arındırdığına inanılarak ele geçirilmiştir. Yani yeniden ele geçirilecekse bu ilkinde olduğu gibi

54 Çalışır, *Denizaşırı Ülkeden Havadisler*, 55-56.

55 Çalışır, *Denizaşırı Ülkeden Havadisler*, 63-64.

56 Augustinus, *Tanrı Devleti (Seçmeler)*, 175-76. Augustinus'un da Haçlılara bir yönüyle kaynaklık ettiğini görmekteyiz. Ona göre Kudüs Yeni Dünya'yı ve Cennet'i temsil etmektedir.

57 Bahaadin İbn Şeddad, *Selahaddin-i Eyyubi*, çev. M. Selim Bilge, (Diyarbakır: Lis yayımları, 2015), 203-204; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târih Tercümesi*, çev. Heyet, c. 9 (İstanbul: Ocak, 2016), 541.

58 Bernard Lewis, *Çatışan Kültürler*, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Profil, 2021), 37-38. Orta Çağ Batı aleminde yaygın olan bir hikâyeye göre Hz. Muhammed Papalık seçiminde saf dışı bırakılan bir kardinaldir, devamında kaçarak Arabistan'a gelir İslamiyet'i icat eder. Böylece Hz. İsa'ya rakip bir Peygamber olur.

kanla ele geçirilmeliydi. Selahaddin Kudüs'ü fethettikten sonra (1187) gerçekleştirilen tüm Haçlı seferleri, bu düşünce üzerinden Kudüs'ü yeniden kurtarmak adına icra edilmiş ve bu durum Haçlı kaynaklarına sirayet etmiştir.⁵⁹ Bilhassa Bizans'ın (Doğu Roma) yağmalandığı IV. Haçlı seferinin ana kaynağında dahi Kudüs'ün kurtarılarak İsa'nın uğradığı hakaretin def edilmesi üzerinde durulması, konunun Kudüs bağlamında Müslümanları düşman ilan etmeye yarayan bir tarih anlatısına dönüştürüldüğünü izah etmektedir. IV. Haçlı seferinin katalizör vaazcısı Foulques de Neuilly'nin Fransa'da yaptığı coşkulu konuşmalar neticesinde etrafında topladığı ekiple Venedik dukasına giderek dile getirdikleri arzuları şu şekildedir: “*Bizi sana Tanrı izin verirse İsa'nın utancının intikamını almak ve Kudüs'ü yeniden fethetmek için Haç giyen Fransa'nın yüksek baronları gönderdi... Sizden Tanrı aşkına denizaşırı toprağa ve İsa'nın utancına acımanızı ve kendilerinin emrine ulaşım ve savaş gemileri verilmesi için çalışmanızı rica ediyorlar*”.⁶⁰ Bu bağlamda IV. Haçlı seferinin Venedik'ten yardım isteme gerekçesi üç maddeyle açıklanabilir:

1. Denizaşırı toprağa yani Kudüs'e acımak,
2. İsa'nın utancına acımak,
3. Kudüs'ü yeniden ele geçirmek.

Buradan hareketle Haçlı tarih yazımının Kudüs'ün kaybı sonrasında dile getirdikleri Hz. İsa'nın yenilgisi ve utancı meselesinin sistematik anlamda Müslümanları hedefe koyan bir durum içerdiği söylenebilir. Bu konuda VI. Haçlı seferinde yaşanan gelişmeler neticesinde Kudüs'ün Melik Kâmil ve İmparator II. Friedrich arasında gerçekleştirilen kansız paylaşımı (1229), Papalık ve Batı Hristiyanları için kıymeti haiz olmamıştır. Çünkü II. Friedrich Kudüs'ü kanla almadığından eski atalarının yolundan gitmemiş ve Hz. İsa'nın öcünü almamıştır. Bu noktada ise Kudüs'ü gerçek manada ele geçirmiş sayılmadığından ve kutsal kilisede yapılan törene hiçbir dini otorite temsilcisi katılmadığından, imparator Kudüs krallık tacını kendisi giymek zorunda kalmıştır. Onun bu davranışında Müslümanlara karşı bir zarar vermemesinden ve kendisinin Müslümanlara karşı savaş yerine diplomasi yolunu tutmasından ötürü makbul sayılmayarak, Kudüs'ü gerçek manada ele geçirmediğine hükmedilmiştir.⁶¹ Buna mukabil Melik Kâmil ve II. Friedrich'in yaptığı anlaşmayı ortadan kaldıran 1244 Gazze savaşı⁶² ve Kudüs'ün yeniden Müslüman hâkimiyetine tamamıyla girişi yine alışıldık düşman anlatısı üzerinden işlenmiştir: “*Günahkâr ellerini efendimizin Diriliş Kabri'ne sürdüler ve türlü türlü şekillerde onu kirlittiler... Mesih'in çarmıha gerildiği Calvary tepesini ve tüm şehri kendi güçlerinde ifade edebileceğim ötesinde her çeşit hakaretle kirlittiler. Efendimizin kabrinin önüne bir süs olarak yerleştirilmiş olan yontulmuş sütunları aldılar ve Hristiyanları hor görerek*

59 Jean de Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, çev. Cüneyt Kanat, (İstanbul: Yeditepe, 2016), 95.

60 Geoffroi de Villehardouin-Henri de Valenciennes, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, çev. Ali Berktaş, (İstanbul: İletişim, 2001), 41.

61 Çekiç, *Kudüs'ün Gölgesinde*, 224-29.

62 Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 230.

*onları bir zafer simgesi olarak şu en aşağılık alçak Muhammed'in mezarına yolladılar”.*⁶³ Burada üzerinde durulan nokta şehrin Müslümanlarca nasıl kirletildiği ve zafer simgeleri sayılacak sütunların en aşağılık tabir edilen, “alçak Muhammed”in (Hz. Muhammed) mezarına gönderildiği vurgusudur. Burada Hristiyan sunak geleneğinin bir ürünü olarak anlatılan bu nokta, gerçekliğini dışarıda bıraktığımızda bile Hz. İsa'nın yenilgisinin Hz. Muhammed'in mezarı önüne sütunlandığı algısını işlemektedir. Yani Hz. Muhammed öldükten sonra dahi Hz. İsa'nın kutsallarını kendi mezarında ayağına kadar getirtmiştir. Bu konuya açıklık getirmesi açısından Kudüs üzerinden peygamberlerin mücadelesini bir Orta Çağ anlatısından ele aldığımızda Hz. Peygamber'in esasında bir kardinal olduğu ve Papalık mücadelesini kaybedince Arabistan'a kaçarak İslamiyet'i uydurduğu yönünde anlatılan hikâye, Hz. Muhammed'in Hz. İsa'nın dinine alternatif bir din ortaya çıkardığı düşüncesinden hareketle⁶⁴ Haçlı seferleriyle-bu düşünce-Kudüs'ün kaybı üzerinden işlenerek çetin bir mücadele sahasına dönüştürülmüştür. Bu minvalde de Hz. Muhammed'in Hz. İsa'yı dövüp yaralaması, Kutsal mezarı horlaması Haçlı aklının Kudüs üzerinden oluşturduğu Peygamberlerin mücadelesini anlamlandırmak adına oldukça önemlidir. Bu pencereden bakıldığında İslam dinini Hristiyanlığa alternatif olarak uyduran bir peygamber olan Hz. Muhammed'in Kudüs'ün Müslümanlarca alınmasından sonra Hz. İsa'nın mezarında bulunan sütunları kendi kabri başına getirtmesi de-oldukça anakronik olsa da-yeterince anlaşılır bir durum arz etmektedir. Bu durum Haçlı muhayyilesinin erken dönemlerden itibaren oluşturduğu İslam algısıyla bütüncül bir durum arz etmektedir.

Kudüs üzerinden işlenen bu tarih tasavvuru düşmanı resmetmeye o denli yaramıştır ki Fioreli Joachim'in vahiyler kitabındaki bir pasajı yorumlaması, Papalık adına yedi başlı ejderha şeklinde dizayn edilmiştir. Bu ejderhanın yedi başından ikisinin konusu ise: Hz. Muhammed ve Selahaddin Eyyübî şeklinde işlenmiştir.⁶⁵ Bu yorum da Haçlı seferleri esnasında geliştirilen Kudüs tasavvuru ve algısının doğrudan ilgisinin olduğu söylenebilir. Zira Kudüs mevzu bahis olduğunda Müslümanlar için iki vazgeçilmez ismin ejderha başı olarak resmedilmesi bunu göstermektedir.

Kudüs'ün düşmanları üzerinden geliştirilen Haçlı algısı, I. Haçlı seferinde putperest/pagan/sarazen vb. ithamlarla Müslümanlara karşı girişilen savaşı Hz. İsa'nın şehri ve Hz. İsa'yı kurtarmak için başlatmışken; Kudüs'ün kaybindan sonra bu söylem, Hz. İsa'nın alaya maruz kalıp, dövüldüğü ve kutsal şehrin/kutsal haçın onurunun incindiği üzerinden işlenmiştir. Bu çerçevede Kudüs üzerinden Hz. İsa'nın kurtuluşu şeklinde özdeşleştirilen algı, tarih yazımı çerçevesinde düşmanı da parlatmaya yaramıştır.

63 Çalışır, *Deniz aşırı Ülkeden Havadisler*, 117.

64 Lewis, *Çatışan Kültürler*, 37-38. Yazar burada İtalyan edebiyat tarihçisi Alessandro d'Ancona'nın 1899'da yayınladığı *La leggenda di Maometto in Occidente* (Bati'da Muhammed Efsanesi) isimli çalışmasına gönderme yapmaktadır.

65 Watson, *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*, 508.

Sonuç

Haçlı Seferleri, Batı Hristiyan dünyanın hem Doğu Roma ve Ortodoks camia hem de Müslüman alemi üzerinde egemen güç olma arzusunun kapısını aralayan bir sürecin başlangıcını teşkil etmektedir. Burada Papalığın, din kardeşi şeklinde ifade ettiği Ortodoks dünyayı kurtarma düşüncesi-gizliden onlara karşı bir rekabeti içerisinde barındırsa da-onları kimlerden kurtaracağı sualine büründüğünde, Müslümanları işaret etmektedir. Kudüs Hristiyan dünya için Hz. İsa'nın doğup büyüdüğü, Hristiyanlığı tebliğ ettiği ve çarmıha gerildiği şehirdir. Böylesi kutsal şehrin Müslüman hakimiyetinde olması nedensel olarak Haçlı seferlerinin çıkış söylemini oluşturmuştur. Bu nedensellik yer yer Kudüs'ü kurtarmak yer yer de Hz. İsa'nın ruhunu, onurunu ve kutsallarını kurtarmak şeklinde Haçlı tarih yazımında ifade edildiğinden, mevcut söylemin araçsallığı da bir düşman icadına-Müslüman düşman-hizmet etmiştir. Bu noktada Müslüman düşmanlığının temel argümanlarıyla karşı karşıya kalmaktayız ki bunun en başında Kudüs'ün kutsallığı üzerinden şekillenen bir düşman figürü gelmektedir. Kudüs, ilk etapta putperest, pagan, sarazen ifade edilen Müslümanlardan alınmalı şeklinde ortaya çıkarılan bir sefer dürtüsü iken, Kudüs ele geçirildikten sonra da bu tetikleyici dürtü başka formlarda devam ettirilmiştir. Örneğin II. Haçlı seferinin sebebi Urfa'nın İmadeddin Zengî tarafından fethi idiye de bu durum, Haçlı tasavvurunda Kudüs'ün kaybı olarak genişletilmiştir. Serdedilen bu düşünce hem Haçlı seferlerinin oluşumuna hizmet etmiş, hem de Haçlı tarih yazımı vasıtasıyla tarihe düşülerek sonraki süreçler adına Haçlıların düşmanı Müslümanları parlatmaya yaramıştır.

Selahaddin Eyyûbi'nin Kudüs'ü fethi sonrasında Kudüs'ün kaybını büyük bir üzüntüyle anlatan Haçlı kaynakları, Hz. Muhammed'in karşısında Hz. İsa'nın yenik düştüğü ve darp edilip, öldürüldüğü tasavvurunu icat etmiştir. Bu icat Kudüs üzerinden makalenin başında da değinildiği üzere Hz. İsa'nın canlandırılışını tasvir etmektedir. Yani Kudüs'ün kaybı üzerine Hz. İsa'nın, Hz. Muhammed karşısında aldığı yenilgiyi-Haçlı aklı kanalıyla-Haçlı dünyasına anlatması bir yönüyle Hz. İsa'nın yeni Haçlı seferleri yapılması adına çağrısı şeklinde algılanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Haçlı düşünce sistemi Hz. İsa'yı kendi arzularadıkları şekilde-anakronik olsa da-yeniden dizayn etmiştir. Selahaddin'in Kudüs'ü fethinden sonra Hz. Muhammed'le eşdeğer bir seviyede tehlikeli lanse edilmesi de düşman olarak değerlendirilen Müslümanların Kudüs üzerinden-Kudüs'e sundukları katkı bağlamında- değerlendirildiğinin ürünüdür.

Haçlıların Kutsal Kudüs algısı ve bu algı üzerinden oluşturduğu düşman tasavvuru kendi döneminde seferlerin seri bir şekilde vuku bulmasına hizmet ederken; aynı zamanda tarihsel çerçevede bu fikriyatın kroniklerde ve anlatılarda detaylıca işlenmesi de Kudüs algısı üzerinden düşman olarak görülen Müslümanların inşasına yaramıştır. Bu algı aynı zamanda "Haçlılık" olgusunun ontolojik temelini de dayanak teşkil etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Abu'l Farac, Bar Hebraeus Gregory. *Abû'l-Farac Tarihi*. Çeviren Ömer Rıza Doğrul. C. II. Ankara: TTK, 1999.
- Agibalova-Donskoy, Ye.-G. *Ortaçağ Tarihi*. Çeviren Çağdaş Sümer. İstanbul: Yordam, 2017.
- Asbridge, Thomas. *Haçlı Seferleri*. Çeviren Ekin Duru. İstanbul: Say, 2014.
- Augustinus. *Tanrı Devleti (Seçmeler)*. Çeviren Öncel Sencerman. Ankara: Bilgesu, 2021.
- Ayan, Ergin, *Haçlı Tarihi*. Çev. Anonim. İstanbul: Selenge, 2013.
- Barber-Bate, Malcolm-Keith. *Letters From the East (Crusaders, Pilgrims and Settlers in the 12th-13th Centruise*. UK: Ashgate, t.y.
- Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. Çeviren Mustafa Daş. İstanbul: Yeditepe, 2016.
- Çalışır, A. Onur, ed. *Denizşırı Ülkeden Havadisler: Haçlıların Mektupları (1097-1252)*. İstanbul: Kutlu, 2018.
- Çekiç, Ayşe. *Kudüs'ün Gölgesinde Eyyübi - Haçlı İlişkileri 1171 - 1250 (Savaş, Diplomasi ve Barış)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Dawson, Christopher. *Batı'nın Oluşumu*. Çeviren Dinç Tayanç. İstanbul: Dergah, İstanbul.
- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- Deuilli Odo. *II. Haçlı Seferi (VII. Louis'in Doğu'ya Seyehati)*. Çeviren Caner Togaç. İstanbul: Kronik, 2021.
- Fulcherius Carnotensis. *Kudüs Seferi "Kutsal Toprakları Kurtarmak"*. Çeviren İlcan Bihter Barlas. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2009.
- Geoffroi de Villehardouin-Henri de Valenciennes. *Kontantinopolis'te Haçlılar*. Çeviren Ali Berktaç. İstanbul: İletişim, 2001.
- Gibbon, Edward. *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. Çeviren Asım Baltacıgil. C. III. İstanbul: İndie, 2019.
- Gunther Von Pairis. *Konstantinopolis'in Zaptı (Bir Keşişin Kaleminden IV. Haçlı Seferi)*. Çeviren Kutsi Aybars Çetinalp. İstanbul: Kronik, 2022.
- İbn Şeddad, Bahaadin. *Selahaddin-i Eyyubi*. Çeviren M. Selim Bilge. Diyarbakır: Lis yayınları, 2015.
- İbnü'l-Esir, İzzeddin. *el- Kâmil fi'l- Târih Tercümesi*. Çeviren Heyet. C. 9. İstanbul: Ocak, 2016.
- İncil*. İstanbul: Yeni Yaşam, 2016.
- Jean de Joinville. *Bir Haçlının Hatıraları*. Çeviren Cüneyt Kanat. İstanbul: Yeditepe, 2016.
- Jones, Dan. *Haçlılar: Kutsal Topraklar Uğruna Yapılmış Savaşların Kanla Yazılmış Öyküsü*. Çeviren Melisa Miller. İstanbul: Kuzey Yayınları, 2020.
- Kanat-Burçak, Cüneyt-Devrim. *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe, 2015.
- Lewis, Bernard. *Çatışan Kültürler*. Çeviren Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Profil, 2021.
- Nazif, Süleyman. *Hz. İsa'ya Açık Mektup*. Editör Emir Hüseyin Yiğit. İstanbul: Büyüyenay, 2016.

- Nicolle, David. *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*. Çeviren L. Ece Sakar. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2013.
- Öz, Mustafa. "Hâkim-Biemrillâh". İçinde *DİA*, 15:199-201. TDV, 1992.
- Paine, Mike. *Haçlı Seferleri*. Çeviren Cumhuriyet Atay. İstanbul: Kalkedon, 2011.
- Peter Tudebodus. *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*. Çeviren Süleyman Genç. İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.
- Pirenne, Henri. *Hız Muhammed ve Charlemagne*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Yayınları, 2006.
- Polat, Ziya. "Kudüs Katliamı Bağlamında Haçlı Seferlerinin Sebepleri". *Milel ve Nihal*. 16, 16/1 (2019): 175-98.
- . *Umut İradesi: İmadüddin Zengi*. İstanbul: Hiperlink, 2019.
- Raimundus Aquilers. *Haçlılar Kudüs'te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi*. Çeviren Süleyman Genç. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. Çeviren Fikret Işıltan. C. I. Ankara: TTK, 2008.
- Usta, Aydın. *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe, 2016.
- Voegelin, Eric. *Siyasi Dinler*. Çeviren Sezai Zeybekoğlu. İstanbul: Küre, 2021.
- Watson, Peter. *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*. Çeviren heyet. İstanbul: YKY, 2020.
- Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.
- . *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği-Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*-. Çeviren Ergin Ayan. İstanbul: Ötüken, 2016.